

Undersøkelserkommissjonen (Heiberg). Bilagsbind II
 (INNST FRA UK AV 1945) Nøytralitetsvakten
 - Norsk forsvarspolitikk
 105179

er at tiden er inne til det.
 n Sjøforsvaret er på freds-

panserskipene «Norge» og
 gre» skulle vedbli å være

elig mobiliseringsordre til

ikk ved leie eller på annen
 gave.

det ble atskillige vansker
 ig mangel på befall. Det ble

er utdannelse av befall
 ed 19 elever ble avsluttet i

nuar 1940. Det ble gitt ad-
 dieroffiserer i Marinen når

d denne korte befalsutdan-
 ve, utlig på bevoktnings-

pe mangelen på offiserer til

gelen var på personell kan

er at han i 1914 var kaptein
 besto ialt av 21 mann, derav

En sekondløytnant, en over-
 en underminør, to minekon-

tskrevne folk. Da «Kjell» ble
 ant, den eneste faste offiser.

utskrevne folk.

vervede fyrbøtere meget fø-
 for å dekke behovet.

le sendt til Nord-Norge med
 rdret til Narvik. Under Finn-

s er ter, 3 torpedojagere, 2
 Norge.

t i Marinen i de forskjellige
 og på flystasjoner, ialt 4846

ralit vakten fikk naturligvis
 erfaring som de manglet. For

t samme som en oppnådde i
 vdelinger under nøytralitets-

C. Mobilisering av kystfestningene.

Inntil 1939 var kystfestningenes mobilisering planlagt som en full-
 stendig krigsmobilisering med en gang. En mente nemlig at de ville
 bli utsatt stilling under de krigssituasjoner en regnet med, og deres opp-
 setninger var så svake at en mente det var påkrevd å sette dem opp straks.

Denne ordning var i de senere år prøvet teoretisk under øvelser og
 ble uheldig på grunn av mangel på garnisoner, mangel på øvelser og
 mangel på befall. Dessuten formodet en etter gjorte erfaringer, at stats-
 maktenes nødige ville gå til full mobilisering med en gang. Derfor ble mo-
 bilisering i 2 trin planlagt av Kommanderende Admiral med Forsvars-
 departementets godkjennelse.

20. april 1939 sendte Kommanderende Admiral ut en skrivelse om
 dette. Første trin skulle for Kystartilleriets vedkommende omfatte opp-
 setning av de viktigste kampbatterier, samt nødvendige organisasjoner for
 etterrettings- og sambandstjeneste. Av øvelsesmessige grunner skulle alt
 som tjenestepiktig befall kalles inn ved oppsettingen av første trin. Annet
 skulle omfatte samtlige ledd etter krigsoppsetningsplanen.

Kristiansand, Bergen og Agdenes festninger fikk sikkerhetsvakter fra
 juli 1939.

Forholdene ved kystfestningene var blitt sterkt kritisert av represen-
 tanten Trygve Sverdrup under en stortingsdebatt 3. mai 1939. Han anførte
 at alle festninger var uten vaktbesetning unntagen en enkelt i den tid av
 året da den alminnelige rekruttjeneste foregikk. Festningene dannet så-
 le etter hans mening ingen beskyttelse. Han sa han torde hevde at de
 var en direkte fare for å bli besatt og utnyttet av en fiende mot oss
 før vi fikk dem bemannet, og derved ville fire hovedinnførselsfronter,
 sjøfjord, Kristiansand, Bergen og Trondheim være korket. Under krisen
 september 1938 var det innkalt en del vakthold på festningene, men Sverd-
 rup betegnet bemanningen «med et mildt uttrykk som henimot verdiløs».

28. august 1939 ble det til disse festninger innkalt befall og mannskap
 at styrkene av korporaler og menige ble, som bestemt for mobiliserin-
 gens første trin. Derimot ble det ikke innkalt befall etter planen, men kun
 et antall som var strengt nødvendig for de foretatte oppsetninger. Som
 en herfor er blant annet anført at det skulle gis anledning til avløsning
 av befalet. For de flestes vedkommende skjedde avløsningen etter 3 à 3½
 måneders forløp. Følgen herav ble blant annet at befall som ikke hadde
 vært innkalt til tjeneste siden den forrige nøytralitetsvakt, var innkalt
 april 1940.

Mannskapet ble avløst etter 3 måneders tjeneste. Blant annet foregikk
 avløsning av mannskap pr. 1. mars 1940.

Det var Admiralstaben som bestemte i detaljer hvorledes det skulle
 oppholdes med innkalling av mannskapsstyrkene. Etter sin instruks har
 Kommanderende Admiral den overordnede ledelse av krigsforberedelsene
 i Marinen, og uaktet det ikke uttrykkelig er sagt i hans instruks må det

samme gjelde for Kystartilleriets vedkommende, da dette i kommandomæssig henseende er underlagt ham.

I begynnelsen av september 1939 ble det av Kommanderende General overensstemmende med hans forutsetninger for nøytralitetsvakten innkalt dekningsmannskap «av Hærens bakre linjer», nemlig 6 landvernskompanier, ett til Horten og dessuten ett til hver av festningene Oscarsborg, Oslofjord, Kristiansand, Bergen og Agdenes. Av disse ble 4 kompanier hjemsendt etter 45 dagers tjeneste. Denne disposisjon ble foreslått av Kommanderende Admiral etter konferanse mellom ham og Kommanderende General og godkjent av Forsvarsdepartementet i skrivelse til Kommanderende General av 22. september 1939. Forutsetningen fra Kommanderende Admirals side var at den daværende situasjon ikke ble vesentlig forverret, at festningene i nødsfall kunne få assistanse fra nærliggende avdelinger av Hæren og at landvernskompaniene i tilfelle kunne kalles inn med kort varsel.

9. april var det således tilbake et landvernskompani på Horten og et på Oslofjord Festning, men av hvert kompani var det avgitt en tropp til Oscarsborg. På Oscarsborg var det pr. 1. april 1940 kommet inn ca. 430 rekrutter, men som dekningsmannskap hadde kommandanten kun ca. 30 mann på hver fjordside. Ved Kristiansand, Bergen og Agdenes fantes således ikke dekningsmannskap. Sløyfningen av dekningsmannskapet skjedde under innsigelse fra festningskommandantene med unnødgelse av kommandanter på Agdenes som dog senere også nedla innsigelser. Fra 5. Divisjon ble det gjort forestillinger i anledning av den utilstrekkelige beskyttelse av Agdenes. Det ble argumentert med at Kristiansand Festning kunne få hjelp fra Gimlemoen og Bergen Festning fra Ulven, men det viste seg at ingen av de styrker som lå på disse øvelsesplasser var til noen hjelp 9. april. Et kompani av infanteribataljonen på Ulven ble sendt til Bergen om morgenen 9. april til assistanse for festningen, men det kom for sent. I Kristiansand ble det 9. april avgitt en skoleavdeling fra 3. Divisjon, men avdelingen manglet ammunisjon og «forsvant» etter kommandantens anførsel. Resultatet var derfor følgende:

På Oscarsborg ble batteriene på Husvik og Kopås, samt luftvern-
batteriet besatt av tyske landgangstropper, og dette var igjen medvirkende til at
festningen måtte overgi seg, da det svære batteri på Kopås kunne anvende
mot hovedbatteriet. Ved Oslofjord Festning ble Rauøy besatt etter land-
stigning av tyske tropper. I Kristiansand kom tyske landgangstropper
fram i ryggen på batteriene og kommandoplassen. Noe lignende skjedde
også i Bergen og på Agdenes. Likeså ble Marinens hovedstasjon Karl-
johansvern tatt av tyske landgangstropper.

Grunnen til at dekningsstroppene ble trukket tilbake var blant annet den omstendighet at en manglet innkvarteringsmuligheter på de forskjellige steder og en kviet seg for å bruke rekvisisjoner. Det ble fra høsten 1939 gitt en del bevilgninger til bygging av barakker og sådan bygging ble

la dette i kommando-

kommanderende General
nøytralitetsvakten inn-
satt, nemlig 6 landverns-
av festningene Oscars-
Av disse ble 4 kompa-
sposisjon ble foreslått
om ham og Komman-
nemenet i skrivelse til
utsetningen fra Kom-
uasjon ikke ble vesent-
istanse fra nærliggende
i t alle kunne kalles

pani på Horten og et på
vgitt en tropp til Oscars-
et inn ca. 430 rekrutter,
n kun ca. 30 mann på
nes fantes således ikke
nskapet skjedde under
gelse av kommandanten
er. Fra 5. Divisjon ble
ekkelige beskyttelse av
and Festning kunne få
n, men det viste seg at
ar til noen hjelp 9. april.
ndt til Bergen om mor-
ko for sent. I Kristi-
3. Divisjon, men avde-
ommandantens anførsel.

opås samt luftvernbatte-
rigen medvirkende til at
å Kopås kunne anvendes
Rauøy besatt etter land-
tyske landgangstropper
Noe lignende skjedde
ens hovedstasjon Karl-

tilbake var blant annet
uligheter på de forskjel-
ner. Det ble fra høsten
ter og sådan bygging ble

besatt. Men i hovedsaken ble vel festningene ikke fullt mobilisert, fordi
besetningen» kun var nøytralitetsvakt.

Hvilke batterier det ble oppsatt under nøytralitetsvakten og når de
ble oppsatt, og likeledes hvilke batterier i det hele ikke ble satt opp under
nøytralitetsvakten, vil fremgå av nedenstående opplysninger:

I. Oscarsborg. Fra høsten 1939 ble kun oppsatt batteriet på Kopås
og torpedobatteriet på Kaholmen. Batteriet på 28 cm. kanoner på Kahol-
men og batteriet på Nesset ble oppsatt fra midten av februar 1940. Like
før kampen 9. april 1940 ble batteriet på Husvik besatt med elever fra
Kaholmen under ledelse av en inspeksjonsoffiser. (Dessuten var et luft-
vern-batteri oppsatt.) Batteriene på Håøya, blant annet haubitsbatteriet,
24 cm, og et minebestrykningsbatteri på Kaholmen var i det hele ikke
opsatt.

II. Oslofjord Festning. Et 15 cm. batteri på Rauøy og et 15 cm.
på Bolærne ble oppsatt høsten 1939. Fra 1. mars 1940 ble oppsatt et 21 cm.
batteri på Håøya (i Tønsbergfjorden), et haubitsbatteri (30.5 cm.) på
Malerøy og et 15 cm. batteri på Rauøy. Et 12 cm. batteri og et 65 mm. bat-
teri på Håøya samt et 12 cm. batteri på Bolærne ble i det hele tatt ikke
opsatt. 8. april kl. 15.31 ga admiral Smith-Johannsen etter ordre fra S.O.K.
klargjort til Y.O.S.A. om å forberede innkalling av besetning til og klar-
gjort av de 4 12 cm. kanoner på Bolærne og en lyskaster på Bolærne og
en på Rauøy. To ferdigmonterte kanoner på Torås ble beordret klargjort.
Kl. 18.20 kom det ordre fra S.O.K. om å innkalle personell til lyskasterne
på Rauøy og Bolærne.

III. Kristiansand Festning. Fra høsten 1939 var satt opp
torpedobatteriet med 21 cm. kanoner og to 15 cm. batterier, samtlig på
Odderøya. Haubitsbatteriet med kaliber 24 cm. ble satt opp fra 1. mars 1940,
samt et tredje 15 cm. batteri på Odderøya. 15 cm. batteriet på Gleodden
ble først oppsatt med en tilfeldig besetning 8. april 1940. Kl. 18.20
kom det ordre fra S.O.K. om å besette batteriet med korporalkurset. Fest-
ningens 65 mm. batteri ble ikke satt opp.

IV. Bergen Festning. Kanon- og haubitsbatteriet på Kvarven
og batterier på Hellen, Håøya, Lerøy, Skarvøy og Færøy ble satt opp høsten
1939. Haubitsbatteriet på Sandvikfjell samt 57 mm. og 65 mm. batterier
og torpedobatteriet på Kvarven ble i det hele ikke oppsatt. I denne for-
bindelse kan nevnes at sjefen for Bergen Festnings mine- og torpedo-
batterier, som også var sjef for torpedobatteriet, av Kommanderende Ad-
miral var beordret til å gjøre tjeneste på en av Marinens båter.

V. Agdenes. To 21 og 15 cm. batterier på Brettingen og et 15 cm.
batteri på Hysnes ble satt opp fra høsten 1939. Batteriet på 21 cm. kanoner
på Hysnes ble satt opp fra 1. mars 1940. Batteriet på Hambåra på sydsiden
av fjorden ble i det hele ikke oppsatt og det samme var tilfellet med
de andre batteriene på Hysnes og Brettingen. Kl. 20.45 den 8. april fikk kom-
mandanten ordre om å innkalle mannskap til Hambåra. Det ville ha tatt
få dager å få mannskapet på plass.

Til sammenligning med de styrker som ville ha vært innkalt ved full mobilisering skal anføres:

Pr. 2. desember 1939 var det innkalt ved Oscarsborg 43 befal og 257 korporaler og menige mot full mobiliseringsstyrke 154 befal og 1191 korporaler og menige.

Ved Oslofjord var innkalt 82 befal og 598 korporaler og menige. Full mobiliseringsstyrke utgjorde 227 befal og 2018 korporaler og menige.

Ved Kristiansand var innkalt 55 befal og 385 korporaler og menige. Ved full oppsetting skulle festningen ha hatt 148 befal og 1250 korporaler og menige.

Ved Bergen Festning var innkalt 80 befal og 562 korporaler og menige, mens full mobiliseringsstyrke var 221 befal og 1738 korporaler og menige.

Agdenes Festning var besatt med 48 befal og 293 korporaler og menige. Full mobiliseringsstyrke var 159 befal og 1338 korporaler og menige.

Alt i alt var det innkalt 308 befal og 2995 korporaler og menige istedenfor ved full mobiliseringsstyrke 909 befal og 7515 korporaler og menige. Det ble aldri gitt noen ordre til full mobilisering av Kystartilleriet. Ordren om mobilisering natten til 9. april omfattet kun styrker av Hæren.

Til tross for at mobiliseringen således bare ble iverksatt i en innskrenket målestokk, voldt den mange vanskeligheter. Den organisasjonsmessige befalsstyrke var for liten og mangelen på skikket befal selv med de innskrenkede oppsetninger var meget stor. Det viste seg straks nødvendig å treffe ekstraforanstaltninger for å øke befalsstyrken. Fra høsten 1939 ble det igangsatt en rekke kurser til befalsutdannelse og det ble utdannet ca. 150 elever.

En ekstra vanskelighet oppsto derved at Kristiansand Festning overhodet ikke hadde noen fredsorganisasjon og at befal og mannskap til denne festning i det vesentlige måtte skaffes fra andre festninger som egentlig ikke hadde noe å avse. Hvorledes en skulle ha tilveiebrakt befal tilstrekkelig til full mobilisering av Kystartilleriet er vanskelig å si.

En del skyts som var anskaffet under den forrige verdenskrig, var ikke montert, men lagret. Således var det i april 1940 lagret på Kongsberg:

2 stkr. 30.5 cm. haubitser.

4 « 12 « «

4 « 15 « Boforskanoner.

3 15 cm. kanoner ble i begynnelsen av april 1940 transportert fra Ramsund til Bergen, hvor de skulle monteres på det nye fort på Skjelanger.

XII. Oversikt over ekstraordinære bevilgninger til forsvar og deres benyttelse.

Til tross for den tilstand hvori forsvaret befant seg, viste de ordinære utgifter stigende tall.

Nedenstående tabell viser de samlede utgifter på Forsvarsdepartementets regnskap i forhold til de samlede driftsutgifter på statsregnskapet.